

**महाराष्ट्र राज्यातील औद्योगिक, घरगुती आणि कृषि-सिंचनाच्या वापरकर्त्यांसाठी
घनमापन पध्दतीने पुरवावयाच्या पाण्याच्या ठोक दराचे पुनर्विलोकन आणि सुधारणा**

१.० महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम २००५ (यापुढे 'अधिनियम' असे संबोधलेला) मधील कलम ११ (प) नुसार दिलेल्या अधिकारात आणि ठोक जलदर प्रस्तावाच्या मसुद्यावर जलसंपदा विभागास (जसंवि) प्राप्त झालेल्या लाभधारक जनतेच्या अभिप्राय/सूचना व त्यातील प्रत्येक अभिप्राय/सूचनेवरील जलसंपदा विभागाचा प्रतिसाद विचारात घेऊन, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण (यापुढे 'प्राधिकरण' असे संबोधलेले), जलसंपदा विभागाने औद्योगिक, घरगुती व कृषिसिंचन वापरकर्त्यांस घनमापन पध्दतीने पुरवावयाच्या पाण्याचे ठोक दर खालीलप्रमाणे निर्धारित करित आहे-

२.० हे दर सर्व प्रकारच्या जलसंपत्ती प्रकल्पांसाठी रब्बी २०१०-११ ते उन्हाळी २०१२-१३ या कालावधीसाठी अनुज्ञेय राहतील.

३.० पार्श्वभूमी

३.१ अधिनियमातील कलम ११ (घ) नुसार प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारानुसार प्राधिकरणाने जून २०१० मध्ये लाभार्थींच्या मतांची खात्री करून ठोक जलदर निश्चितीकरिता (२०१०-११, २०११-१२ आणि २०१२-१३ या तीन सिंचन वर्षाकरिता अनुज्ञेय) अंतीम निकष निश्चित केले. प्राधिकरणाने त्यांच्या दि. ३/६/२०१० च्या पत्रानुसार हे अंतीम निकष जलसंपदा विभागाकडे पाठवून त्या निकषांनुसार जलदर प्रस्तावाचा मसुदा सादर करण्याच्या सूचना दिल्या. जलसंपदा विभागाने त्यांच्या दि. २९/१२/२०१० च्या पत्रान्वये रब्बी २०१०-११ ते उन्हाळी २०१२-१३ या कालावधीकरिता पाठविलेला दर प्रस्तावाचा मसुदा प्राधिकरणास प्राप्त झाला. प्राधिकरणाने , निकषाशी सुसंगत व वापरलेल्या आधार सामुग्रीची वैधता या दृष्टीने प्रस्तावाची तांत्रिक पडताळणी करून दि.१०/१/२०११ च्या पत्रान्वये लाभधारकांबरोबर सल्लामसलतीसाठी प्रस्ताव ठीक असल्याचे जलसंपदा विभागास कळविले आणि त्याचबरोबर सल्लामसलतीबाबत, निकष निर्धारित करणे व ठोक वापरासाठीचे जलदर आदेश निर्गमित करणे यासाठीच्या विनियमाच्या मसुद्यास अनुसरून [कलम ४(६)] सल्लामसलती संबंधाने उचित कार्यवाही करावी, असेही सुचविले.

- ३.२ या निदेशाच्या अनुपालनार्थ जलसंपदा विभागाने दि. १/२ मार्च २०११ च्या जिल्ह्यांतील मराठी वृत्तपत्रांमध्ये दराबाबतचा संक्षिप्त प्रस्ताव प्रसिध्द केला. याशिवाय संपूर्ण दर प्रस्ताव राज्यातील सर्व तालुका मुख्यालयाी दि. २८/२/२०११ पर्यंत उपलब्ध करुन दि. ३१/३/२०११ पूर्वी (३० दिवसांचे मुदतीत) लोकांकडून अभिप्राय/सूचना मागविल्या.
- ३.३ जलसंपदा विभागाने, लोकांच्या प्रतिसादासाठी ठरविलेला कालावधी संपुष्टात आल्यानंतर जलदर प्रस्तावाच्या मसुद्यांवर लोकांकडून प्राप्त झालेल्या प्रत्येक अभिप्रायांवर/सूचनांवर विभागाच्या अभिप्रायासह दिनांक १८ मे २०११ च्या पत्रान्वये प्राधिकरणाकडे पाठविल्या.
- ३.४ प्राधिकरणाने जलसंपदा विभागाचा जलदर प्रस्ताव आवश्यक त्या सुधारणा/अटींच्या अधीन राहून स्वीकृत केला. लोकांकडून प्राप्त अभिप्राय/सूचना, त्यावरील जलसंपदा विभागाचे म्हणणे व त्या प्रत्येक अभिप्राय व सूचना यावरील प्राधिकरणाचा निर्णय याबाबतची संकलित माहिती प्राधिकरणाच्या संकेतस्थळावर स्वतंत्रपणे प्रसृत करण्यात येत आहे.
- ३.५ अंतीम निकषाच्या कलम ६.४ नुसार ठोक पाणी वापराच्या घनमापन दराबाबत हे आदेश प्राधिकरणाकडून निर्गमित करण्यात येत आहेत. प्राधिकरणाने, त्याच्या दिनांक ३०/५/२०११ च्या पत्राद्वारे जलसंपदा विभागास कृषी-सिंचनाचे क्षेत्राधारित दर निर्गमित करण्याबाबत, त्याच कलमातील तरतुदीला अनुसरुन निदेश दिले आहेत.

४.० ठोक पाणी वापराचे घनमापन दर

४.१ औद्योगिक वापर

- ४.१.१ पाणी पुरवठ्याचे स्रोतनिहाय, ठोक पाणी वापरकर्त्यांकरिता, पाणी हे कच्चा माल म्हणून (उदा. शीतपेये) आणि प्रक्रियेद्वारे (उदा. तापमान कमी करणे, साधनसामुग्री स्वच्छ करणे इ.) वापरणाऱ्या अशा दोन औद्योगिक उपवर्गवारीनुसार, मूळ घनमापन दर खालीलप्रमाणे ठरविले आहेत.

रु./१० घमी

अ. क्र.	पुरवठ्याचा स्रोत	औद्योगिक पाणीवापर	
		प्रक्रियाद्वारे	कच्चा माल
१.	आश्वासित पाणी पुरवठा- मोठे, मध्यम जलाशय/कालवा नसलेले साठवण तलाव	३२	१६०
२.	वहनव्ययासह नियंत्रित पाणी पुरवठा - धरणाच्या खालच्या बाजूचा नदीचा नियंत्रित भाग/ कालव्यातून उपसा /जलाशयाचा आधार असलेला कोल्हापूर पध्दतीचा बंधारा/जलाशयातील अवजल	६४	३२०

३.	अंशतः आश्वसित पाणी पुरवटा- कालवा असलेला लहान जलाशय/जलाशयाचा आधार नसलेला कोल्हापूर पध्दतीचा बंधारा/ कोणताही को.प. बंधारा नसलेली अनियंत्रित नदी किंवा कोणताही बंधारा अथवा को.प. बंधारा नसलेला नदीचा लाभक्षेत्रातील अनियंत्रित भाग	१६	८०
४.	पाणीवापर संस्थेने जलाशय बांधला असेल/पाणीवापर संस्थेने प्रमाणशीर खर्चाचा वाटा उचलला असेल पाणी वापरणाऱ्या संस्थेने (ग्रामपंचायत, स्थानिक नागरी संस्था, महानगरपालिका व तत्सम संस्था) पायाभूत सुविधेच्या प्रमाणशीर खर्चाचा वाटा उचलला असेल अथवा धरण/ बंधारा/ कच्चा बंधारा/ कोल्हापूर पध्दतीचा बंधारा स्वखर्चाने बांधला असेल	१०.७	५३.५

टीप: १. वरील मूळ दर रब्बी हंगाम, नोव्हेंबर ते फेब्रुवारी या कालावधीसाठी (कोकण व विदर्भ वगळून , जेथे तो हंगाम १५ नोव्हेंबर ते ३१ मार्चपर्यंत असेल) अनुज्ञेय राहतील. त्या अनुषंगाने खरीप हंगाम, जुलै ते ऑक्टोबर या कालावधीसाठी (कोकण व विदर्भ वगळून, जेथे तो हंगाम १५ नोव्हेंबर पर्यंत लांबेल) दर **मूळ दराच्या ५०%** राहतील आणि उन्हाळी हंगाम, १ मार्च ते ३० जून या कालावधीसाठी (कोकण व विदर्भ वगळून, जेथे तो हंगाम १ एप्रिल ते ३० जून पर्यंत असेल) दर **मूळ दराच्या १५०%** राहतील.

२. औद्योगिक वापरातील करारनाम्यानुसार असणारा घरगुती पाण्याचा घटक उचित घरगुती दराने खाली परिच्छेद-४.२ मध्ये दिल्यानुसार आकारण्यात येईल.

४.१.२ सूट/ सवलती / प्रोत्साहने

(१) कृषि उद्योगासाठी (कुक्कुटपालन, कॅनिंग, दुग्धव्यवसाय, ऊसावर प्रक्रिया) अनुज्ञेय दराच्या ७५ % दर राहतील.

(२) जर एखादा उद्योग , पाण्याचा पुनर्वापर करून (वापर किमान २५% ने कमी करून) पुनर्वापराच्या सहाय्याने मागणी किमान ७५% वा त्यापेक्षा कमी करीत असेल तर करारनाम्यातील मागणीत झालेली घट, सेवापुरवठादार म्हणजेच कार्यकारी अभियंत्यापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या अधिकाऱ्याने शहानिशा करण्याच्या अटीवर, अनुज्ञेय दराच्या ७५% दर अशा कमी झालेल्या मागणीस आकारण्यात येईल.

४.१.३ दंड

प्रत्येक उद्योगाने नैसर्गिक पाण्याच्या प्रवाहात सांडपाणी सोडण्यापूर्वी त्या पाण्यावर विहित प्रमाणकांची गुणवत्ता येईपर्यंत उचित प्रक्रिया करणे अपेक्षित आहे. जर महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या विहित प्रमाणकांची गुणवत्ता येईपर्यंत

सांडपाण्यावर उचित प्रक्रिया केली नसेल तर अशा प्रकरणी अनुज्ञेय दराच्या दुप्पट दराने आकारणी करण्यात येईल. महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून स्वतंत्रपणे करण्यात येत असलेल्या कार्यवाहीव्यतिरिक्त ही (दंडनीय) आकारणी असेल.

४.२ घरगुती वापर

४.२.१ पाणी पुरवठ्याचे स्त्रोतानुसार ग्रामपंचायत, स्थानिक नागरी संस्था (नगरपालिका/नगरपरिषदा) आणि महानगरपालिका या तीन उपवर्गांकरिता घरगुती ठोक पाणी पुरवठ्याचे घनमापन मूळ दर खालीलप्रमाणे निश्चित केले आहेत.

रु./१० घमी

अ. क्र.	पुरवठ्याचा स्त्रोत	घरगुती		
		ग्रामपंचायत	नगरपरिषद नगरपालिका	महानगरपालिका
१	आश्वसित पाणी पुरवठा- मोठे, मध्यम जलाशय/कालवा नसलेले साठवण तलाव	१.३२	१.५८	२.१०
२	वहनव्ययासह नियंत्रित पाणी पुरवठा- धरणाच्या खालच्या बाजूचा नदीचा नियंत्रित भाग/ कालव्यातून उपसा/जलाशयाचा आधार असलेला कोल्हापूर पध्दतीचा बंधारा/ जलाशयातील अवजल	२.६४	३.१५	४.२०
३	अंशतः आश्वसित पाणी पुरवठा- कालवा असलेला लहान जलाशय/जलाशयाचा आधार नसलेला कोल्हापूर पध्दतीचा बंधारा/ कोणताही को.प. बंधारा नसलेली अनियंत्रित नदी किंवा कोणताही बंधारा अथवा को.प. बंधारा नसलेला नदीचा लाभक्षेत्रातील अनियंत्रित भाग	०.६७	०.७९	१.०५
४	पाणीवापर संस्थेने जलाशय बांधला असेल/पाणीवापर संस्थेने प्रमाणशीर खर्चाचा वाटा उचलला असेल पाणी वापरणाऱ्या संस्थेने (ग्रामपंचायत, स्थानिक नागरी संस्था, महानगरपालिका व तत्सम संस्था) पायाभूत सुविधेच्या प्रमाणशीर खर्चाचा वाटा उचलला असेल अथवा धरण/बंधारा/कच्चा बंधारा/ कोल्हापूर पध्दतीचा बंधारा स्वखर्चाने बांधला असेल	०.४४	०.५३	०.७०

टीप: (१) तीनही हंगामांकरिता मूळ दर समान राहतील.

(२) घरगुती वापरपैकी करारनाम्यानुसार असणारा औद्योगिक वापराचा (वाणिज्यिक वापरासह) घटक विभक्त करुन उचित औद्योगिक दराने आकारणी करण्यात येईल.

४.२.२ सूट/ सवलती / प्रोत्साहने

जर महानगरपालिका / नगरपालिका / वापरकर्ता गट / कोणताही घरगुती ठोक पाणीवापरकर्ता सांडपाण्यावर महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या विहित प्रमाणकापर्यंत प्रक्रिया करून असे पाणी सिंचन/बगीचा करिता वापरण्यायोग्य करील तर अशा प्रकारचे प्रक्रियायुक्त सांडपाणी निर्माण करण्यासाठी वापरलेल्या पाण्याच्या परिमाणास अनुज्ञेय दराच्या ७५% दर लावण्यात येईल.

४.२.३ दंड :

(१) पेयजल पुरवठ्याच्या प्रयोजनार्थ अवर्षण कालावधीत जलाशयातून करण्यात आलेल्या आरक्षणासाठी (प्रत्यक्ष वापर कमी असला तरी) बाष्पीभवन व वहनव्ययासह एकूण परिमाणास पूर्ण आकारणी केली जाईल.

(२) हे ठोक जलदर आदेश निर्गमित झाल्यापासून २ वर्षांच्या आत महानगरपालिका/नगरपालिका आवश्यक क्षमतेची व विहित प्रमाणकापर्यंत गुणवत्ता येण्याच्या दृष्टीने सांडपाणी/दूषित जल यावर प्रक्रिया करण्यासाठी नवीन/अतिरिक्त प्रक्रिया केंद्रे (STPs) उभारण्याचा कृती कार्यक्रम आखून महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ व प्राधिकरण यांना सादर करतील. हे न केल्यास त्यानंतर अनुज्ञेय दराच्या दीडपट दराने आकारणी करण्यात येईल.

४.३. कृषि सिंचन (घनमापक आकारणी)

४.३.१ सर्व प्रकारच्या जलसंपत्ती प्रकल्पांतील भात आणि अन्य पिकांसाठी ठोक पाणी पुरवठ्याचे हंगामनिहाय घनमापन दर खालीलप्रमाणे निश्चित केले आहेत.

पैसे/घमी

हंगाम	भात पीक		अन्य पिके
	विदर्भातील करारांतर्गत	अन्य प्रदेश	
खरीप	२	४	३
रब्बी	४	८	६
उन्हाळी	८	१२	९

४.३.२ निकषाच्या कलम ६.४ नुसार हंगामनिहाय, पीकनिहाय क्षेत्राधारित कृषिसिंचनाचे दर स्वतंत्रपणे निश्चित केले आहेत. याविषयीचे आदेश जलसंपदा विभागाकडून निर्गमित करण्यात येत आहेत. क्षेत्राधारित दरांमध्ये प्रामुख्याने जमीन धारणेवर आधारित खालीलप्रमाणे सवलती आहेत :-

- (१) २ हे. पेक्षा कमी भूधारक शेतकरी ७५% अनुज्ञेय दर ऊस, केळी, फळबागांव्यतिरिक्त सर्व पिकांसाठी.
- (२) १. पेक्षा कमी भूधारक शेतकरी : ५०% अनुज्ञेय दर ऊस, केळी, फळबागांव्यतिरिक्त सर्व पिकांसाठी.
 (अ) मा. पंतप्रधानांच्या पॅकेजमधील विदर्भातील जिल्हे आणि
 (ब) राज्याने जाहीर केलेला नक्षलग्रस्त भाग

४.३.३ अधिनियमातील तरतुदीनुसार, क्षेत्राधारित दरांमध्ये दंड म्हणून अधिनियम लागू झाल्यापासून १ वर्षानंतर (म्हणजे दि. ८/६/२००६ नंतर) जन्मलेल्या २ पेक्षा अधिक मुले असणाऱ्या शेतकऱ्यांस अनुज्ञेय दराच्या १.५ पट दर आकारण्यात येतील.

४.३.४ निकषांनुसार घनमापन दर काढताना, पाणीवापर संस्था स्थापन करण्यास प्रोत्साहन देण्याकरिता, दरामध्ये २५% सवलत आधीच देण्यात आली आहे. ज्या पाणीवापर संस्था परिच्छेद ४.३.२ मध्ये नमूद केलेल्या क्षेत्राधारित सवलती तसेच, परिच्छेद ४.३.३ मध्ये दिल्यानुसार त्यांच्या सभासदांना कुटुंबाच्या आकाराच्या अनुषंगाने दंड लावत असतील त्यांना भातपिक वगळता अन्य पिकांसाठी खालीलप्रमाणे कमी केलेले घनमापन दर अनुज्ञेय राहतील---

खरीप	२.५ पैसे/घमी
रबी	५.० पैसे/घमी
उन्हाळी	७.५ पैसे/घमी.

४.३.५ भातपिकाच्या क्षेत्रासाठी घनमापन दर काढताना अन्य पिकांच्या २५% च्या तुलनेत ५०% सवलत वरील परिच्छेद ४.३.२ मधील सवलतीचा विचार करून दिलेली आहे.

४.३.६ वरील परिच्छेद ४.३.४ मधील सवलतीचे दर लागू होण्यास पात्र ठरण्यापूर्वी पाणीवापर संस्थांनी त्यांच्या सभासदांसाठी जलदर निश्चित करताना परि. ४.३.२ प्रमाणे त्यांच्या सभासदांना सवलती दिल्या आहेत आणि परि. ४.३.३ नुसार दंडनीय दर आकारले असल्याबाबतचे प्रमाणपत्र देणे आवश्यक आहे.

४.३.७ (१) प्रकल्पाच्या प्रचालनाच्या प्रथम वर्षी कोणतेही जलदर आकारले जाणार नाहीत.

(२) हंगाम सुरु होण्यापूर्वी केलेल्या आगाऊ अदायगीस पाणीपट्टीत ५% सूट देण्यात येईल.

५.० बिगर सिंचन वापरकर्त्यांसाठी सर्वसाधारण तरतुदी :

- (१) भविष्यातील करारनामे करताना जलसंपदा विभागाने अंतिम निकषाचे कलम १३.४ (ii) आणि (v) विचारात घ्यावे.
- (२) करारातील नमूद केलेल्या विहित परिमाणाच्या \pm १० % पेक्षा अधिक पाणी बिगर सिंचन प्रयोजनासाठी घेणाऱ्यास अनुज्ञेय दराच्या दीडपट दंडनीय दर लागू राहिल.

६.० तीनही वर्गातील पाणी वापरकर्त्यांसाठी सर्वसाधारण तरतुदी:

- (१) अनुमती दिलेल्या कालमर्यादेपेक्षा विलंबाने केलेल्या अदायगीस देयकाच्या रकमेच्या १% प्रतिमाह विलंब आकार वा त्याच्या भागास लावण्यात येईल.
- (२) वरील सर्व दर स्थानिक उपकरा व्यतिरिक्त आहेत. शासनाकडून वेळोवेळी निश्चित केल्यानुसार स्थानिक उपकर सुध्दा देय असेल.

(सु.वि. सोडळ)
सचिव

प्रत:

१. सचिव (जसंप्र व विकास), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२. सचिव (जसंव्य व लाक्षेवि), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
३. सचिव, नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
४. सचिव, पर्यावरण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
५. प्रधान सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई
६. प्रधान सचिव, जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
७. कार्यकारी संचालक, विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ, सिंचन सेवा भवन, सिव्हील लाईन्स, नागपूर-४४०००१
८. कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे-४११ ०११.
९. कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ, पहिला मजला, सिंचन भवन, जालना रोड, औरंगाबाद ४३१००५
१०. कार्यकारी संचालक, तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, सिंचन भवन, आकाशवाणी चौक, जळगाव-४२५ ००१.
११. कार्यकारी संचालक, कोकण पाटबंधारे विकास महामंडळ, २ रा मजला, सिंचन कोपरी कॉलनी, बारा बंगला परिसर, ठाणे(पूर्व)-४००६०३.
१२. सचिव, ग्रामविकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.